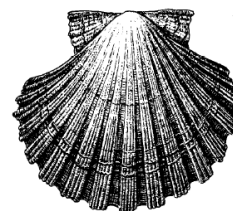

Anticipatur Iacobus maior

med aposteln Jakob, pilgrimers,
resandes och landsflyktigas
skyddshelgon, via vintergatan
till stjärnornas fält och världens ände

lördagen den 18:e juli 2009 kl. 13.00
söndagen den 19:e juli 2009 kl. 13.00
i Riddarholmskyrkan i Stockholm.

I den medeltida kalendern har varje helgon sin dag, och för aposteln Jakob *maior*, “den större” (som skilde sig från Jakob *minor*, den mindre, antagligen i fråga om längd eller storlek) är det den 25:e juli, dvs om en vecka. En del helgon, som t ex Jakob, börjar man fira redan dagen innan deras ordinarie dag med en *vigilia*, och en del firar man också en vecka senare, med en *oktav* (dvs åttonde dagen). Undantagsvis kan man fira ett helgon en vecka tidigare än normalt, och då står det *anticipatur*, “förut-tages”, i kalendern. Anledningen till detta kan vara rent praktisk, om helgonets ordinarie dag exempelvis kolliderar med annat, som t ex vid detta tillfälle.

Jakob den större var son till *Sebedaios*, och fick tillsammans med sin bror Johannes av Jesus tillnamnet *Boanerges* (Mark 3:17), som betyder “åskans söner”, vilket kan syfta på deras personligheter eller att de förde väldigt mycket oväsen (se dock annan förklaring i vårt *introitus*). Precis som Simon och Andreas (i Mark 1:16-20 men inte i Joh 1:35-42) var de fiskare och de första lärjungar som Jesus kallade till sig en dag när han var ute och gick vid Galileiska sjön. Jakob och Johannes, tillsammans med Petrus, var de som fick bli vittnen till Kristi förklaring (Matt 17:1-9, Mark 9:2-8, Luk 9:28-36), som enligt medeltida tradition ägde rum på berget *Tabor*. Jakob blev slutligen enligt Apg 12:2 halshuggen av Herodes Agrippa.

Att Jakob och Johannes var kusiner till Jesus har man räknat ut genom att jämföra uppgifterna i Matteus, Markus och Johannesevangeliet om vilka kvinnor som stod vid Jesu kors. Maria, Jesu mor, finns bara hos Johannes, medan Maria Magdalena finns i alla tre. Sedan är det två till: Maria som var Jakobs och Josefs mor, och modern till Sebedaios söner (Matt 27:56), Maria som var Jakob den yngres och “Joses”¹ mor, och Salome (Mark 15:40) resp Maria som var gift med Klopas, och Jesu mors syster (Joh 19:25). Jesu moder hade alltså en syster som hette Salome, som var mor till Jakob.

1 Felstavat i Bibel 2000, misstänker jag.

På 800-talet upptäcktes hans grav i nuvarande *Santiago de Compostela* i Galicien, i nordvästligaste Spanien nära *Finisterre*, världens ände, vid västkusten ovanför Portugal. *Sant Iago* är "Sankt Jakob", och *Compostela* betydde "begravningsplats" (samma ord som vårt "kompost"), men omtolkades snart till *Campus stellæ*, "stjärnans fält", stjärnan som ledde den visigotiske biskopen Theodomir till att upptäcka graven.

Då Spanien var ockuperat av morerna (711-716 och framåt) blev Jakob en enande symbol för Spaniens återerövrande (718-1492) och avbildades ofta som en soldat, som här i *introitus*. Han blev också skyddshelgon för alla pilgrimer och resande, såväl som för alla kristna, under den aspekten att våra liv är att betrakta som en landsflykt eller en exil från himlen, och en pilgrimsfärd på väg tillbaka.

Det är många fler idéer som samsas här. Vägen till Santiago associerades med vintergatan, som löper åt samma håll. Vintergatan var i sin tur sedan gammalt förknippad med Jakobs stege, som en mytologisk förklaring av ett naturfenomen. "Stjärnan i öster", Jesu födelsestjärna, tolkades som Venus, morgonstjärnan, *phosphoros*, som Jesus själv associeras med i andra Petrusbrevet 1:19, Uppenbarelseboken 2:28 och 22:16. På samma sätt skulle Theodomirs stjärna kunna vara Venus², eftersom den förebådar vintergatan i väster, där Jakobs grav är. Evangelisten Johannes - som under medeltiden identifierades med aposteln Jakobs bror - låter i 1:51 Jesus säga att Jakobs stege börjar och slutar i Människosonen. Pilgrimsvandrandet sågs vidare som en metafor för ett rättfärdigt liv, från förvisningen från Eden via dopet i Röda havet till det himmelska Jerusalem.

2 Venus, grekernas Afrodite (även stjärnan/planeten) föddes ur havets skum på en pilgrimsmussla - händelsevis en symbol för aposteln Jakob och pilgrimsvägen till Compostela - och dyrkades som *Astarte* i de trakter dit Jakob sändes av Maria för att kristna Galicien. Se http://en.wikipedia.org/wiki/Astarte#General_discussion och http://en.wikipedia.org/wiki/Way_of_St._James#Pre-Christian_history_of_the_route

Pilgrimsvandrandet till Compostela blev snabbt populärt³, och på mitten av 1100-talet sammanställdes av Aimeric Picaud, på uppdrag av påven Calixtus II, den bok som därför brukar kallas *Codex Calixtinus*, (ibland även *Liber Sancti Jacobi*, den helige Jakobs bok) och som bl a innehåller en komplett liturgi och mycket annan musik till Jakob, en förteckning över mirakler han utfört, en beskrivning över hur hans rester flyttades till Compostella och hur man sedan åter hittade hans grav, en berättelse om hur Jakob inspirerade Roland och Karl den Store att återta Spanien från morerna, och slutligen en turistguide till pilgrimsvägen till Compostella.

Alla sånger vi sjunger är från Codex Calixtinus. Först ett *introitus*, det man sjunger under ingångsprocessionen i kyrkan. Det börjar med en kvasiteatral inledning på sid 5-6, som är lite lätt inspirerad av påskspelet *Quem queritis*: Några kommer in i kyrkan och undrar vad det är för något som firas, så får de reda på det, och blir glada. På s 7-8 kommer sedan det egentliga introituset. Det bestod ursprungligen av en psaltarpsalm (nr 19, **“Himlarna berättar om Guds ära”**) vald för att passa dagens tema. Den är där på s 7-8 skriven med fetstil. Ursprungligen sjöng man hela psalmen, eller så mycket som behövdes, men vi sjunger bara en vers. Till psalmen är sedan fogad en antifon, en refräng från Markusevangeliet 3:17, *“Jesus kallade till sig Jakob...”*, och den är där skriven med kursiv. Till detta kommer *troper*, inlagda nykomponerade verser, här skrivna med normal stil, som kommenterar och omtolkar de bibliska texterna. Vi får bland annat en ny syn på vad *“Detta är min älskade son”* (Matt 17:5, Mark 9:7, Luk 9:35) och *“I begynnelsen var ordet”* (Joh 1:1) skulle kunna betyda.

3 1341-2 vallfärdade heliga Birgitta dit, och nu är det populärare än någonsin: Nästa år räknar man med att över en kvarts miljon pilgrimer skall gå leden.
http://en.wikipedia.org/wiki/James,_son_of_Zebedee#Veneration

Sedan kommer på sid 9-10 ett *responsorium*, en sång som ackompanjerar en textläsning i tidegården. Denna sång innehåller en lång melism, en tonranka, på ordet *portum*, "hamn". Sista gången man sjunger detta ord gör man en så kallad *prosa*, dvs man lägger in en ny text mitt i detta ord. Detta avsnitt finns även tvåstämmigt, och om man låter den nya texten sjungas i överstämman, medan den ursprungliga texten, som här bara består av vokalen "o", är kvar i understämman har man en *motett*. Orden i prosan harmonierar med orden i tenor, originalmelodin, genom att alla fraser i prosan slutar på "o". Prosan och originaltexten sammanfaller till slut i *ortum*, som i prosan betyder "trädgård", men som i originaltexten är slutet av ordet *portum*, "hamn". Texten bygger bl a på likheterna mellan en resa, en pilgrimsfärd, och livet.

De två nästföljande sångerna, *Benedicamus Domino* på s 11-12, och *inledningen till en läsning* på s 13-14, är medtagna för att de sedan finns citerade i *farsen*, den långa inledningen till Sanctus, som kommer sedan.

Vissa delar av liturgin kallas *farsa*, på svenska "fars" (engelska, tyska och franska *farce*), samma ord som nuförtiden betecknar ett teaterstycke gjort av små korta roliga sketcher ihopfogade i en ramhandling. Det är samma ord som i *färsera*, att fylla med färs. Ordet betyder helt enkelt "fyllning", och användes om t ex korv eller gödning av djur. I Jakobsliturgin står det för de kvasiteatrala inledningarna till introitus och sanctus. Små kyrkospel betraktades också som fars, och när dessa växte i omfång förseddes de i sin tur med farser i form av små mellanspel som ofta var komiska för den dramatiska effektens skull, och så har ordet fått sin nutida betydelse.

INTROITUS

(Mark. 3:17, Ps. 19:2)

(farsa
officii misse s. iacobi
a domno fulberto
karnotensi episcopo
illustri viri edita
in utroque festo eiusdem apostoli
cantanda quibus placebit;)

(Fars
till S:t Jakobs mässas gudstjänst,
av herr Fulbert,
biskop i Chartres
– en illuster herre – utgiven,
på endera av denne apostels fester
att sjungas, som det behagar)

(Cantores inter quos
sit presul aut presbiter
infulis vestitus dicant hoc;)

(Sångare, bland vilka
kan vara präst eller presbyter
iklädd skrud, sjunger detta:)

Ecce ad est nunc iacobus
qui extollendum laudibus
cuius nos festa colimus
quem que devotis mentibus
officiis attollimus
quem colit omnis populus.

“Se, nu är Jakob här,
som bör upphöjas med lovsång;
vars högtider vi odlar,
och som vi med fromma sinnen
upphöjer med gudstjänster,
och som allt folket omhuldar.”

(Alii cantores respondeant.)

(Andra sångare svarar:)

Qualis sit iste iacobus
nobis narrate omnibus
quem vos tenetis nexibus
& honoratis vocibus
ut veneremur carius
eum amemus mentibus
& laudemus attentius
& perquiramus precibus

“Hurdan är han, denne Jakob,
berätta för oss alla,
den som ni håller i band
och ärar med röster,
så vi må vörda honom kärare,
älska honom med våra sinnen
och lovprisa uppmärksammare
och söka honom med böner.”

(alii respondeant;)

Hic est revera iacobus
quem amat valde dominus
xpisti miles emeritus
& signifer egregius
militia probissimus
gallecie apostolus
peregrinis notissimus
& honore dignissimus
miraculis mirificus
in gloria magnificus
quem cunctus petit populus
domesticus et barbarus

(alii dicant:)

Alleluia in gloria
sit deo laus per omnia
Gratuletur ecclesia
tanto patrono florida.
letetur celi curia
polus tellus & maria
letare nostra turmula
dic Deo laudum carmina

Eya

(De förstnämnda svarar:)

“Det är i själva verket Jakob
som Herren älskade så mycket,
Kristi uttjante soldat
och enastående fanbärare,
den mest erfarne i fält,
Galiciens apostel,
mest ansedd av pilgrimer,
och mest värdig i ära;
sällsam i underverk,
praktfull i ära;
han som allt folk vänder sig till,
både inhemska och barbarer.”

(De andra sjunger:)

“Halleluja! I ära
skall Gud lovas i allt.
Kyrkan skall fira
en så pass blomstrande beskyddare.
Himlens församling skall glädjas,
himlen, jorden och haven.
Gläds!, vår lilla hop,
säg lov åt Gud med sång.”

eia l. **heia**, interj. (εἶα) 1) utrop
af glädje o. förvåning, ah, ack! är det
möjligt! kors för tusan! 2) uppmun-
trande: upp! välan!

Reges terre et omnes populi
principes & omnes iudices terre
Juvenes & virgines
senes cum iunioribus
laudent nomen Domini,
quia eius Filius

Jordens härskare och alla folk,
furstar och alla jordens domare,
ynglingar och jungfrur,
gamla med unga
skall prisa Herrens namn
emedan hans son

*Ihesus vocavit
iacobum zebedei
et iohannem fratrem iacobi*

*Jesus kallade
Jakob, Sebedeus' son,
och Johannes, Jakobs bror,*

Quia bonum est et iocundum
habitare fratres in unum deum.

då det är gott och angenämt
att förbli bröder i en enda Gud, (Ps 133)

*et imposuit eis
nomina boanerges*

*och gav dem
namnet Boanerges*

Quoniam tonitruum
de nube terrificum
in monte thabor audierunt
hic est filius meus dilectus

eftersom de hörde den skräckinjagande
åskan ur molnet
på berget Thabor:
Detta är min älskade son,

quod est filii tonitruui.

det vill säga "åskans söner".

**Celi enarrant gloriam Dei
et opera manuum eius
annuntiat firmamentum**

**Himlarna förtäljer Guds ära
och hans händers verk
förkunnar himlafästet,**

Laudent Deum, celi et terra
mare & omnia reptilia in eis
quoniam dominus.

de lovar Gud, himlarna och jorden,
havet och alla kräldjur i det,
eftersom Herren

*Ihesus vocavit
iacobum zebedei*

*Jesus kallade
Jakob, Sebedeus' son,*

et iohannem fratrem iacobi,

och Johannes, Jakobs bror,

[E]t mitteret eos
predicare regnum dei.

och sände ut dem
att predika Guds rike,

*et imposuit eis
nomina boanerges*

*och gav dem
namnet Boanerges,*

Quorum unus e celestibus
intonuit
In principio erat verbum

och den himmelske av dem
yttrade med tordönsstämma:
I begynnelsen var Ordet,

quod est filii tonitruui.

det vill säga “åskans söner”.

**Gloria Patri et Filio
et Spiritui Sancto
sicut erat in principio
et nunc et semper
et in secula seculorum.
Amen.**

**Ära åt Fader och Son
och Helig Ande
som det var av begynnelsen
och nu och alltid
och i evigheters evighet.
Amen.**

Omnes gentes plaudent mentibus
iubilent deo in voce exultacionis
quoniam dominus excelsus
terribilis rex magnus.

Alla släkten skall prisa i anden;
jubla åt Gud med hänförda röster,
emedan den upphöjde Herren,
den fruktansvärde store konungen

*Ihesus vocavit
iacobum zebedei
et iohannem fratrem iacobi
et imposuit eis
nomina boanerges
quod est filii tonitruui.*

*Jesus kallade
Jakob, Sebedeus' son,
och Johannes, Jakobs bror,
och gav dem
namnet Boanerges
det vill säga “åskans söner”.*

RESPONSORIUM

*(Quidam antistes
a iherosolimis rediens
ereptus per beatum iacobum
a marinis periculis,
in primo tono edidit hunc.)*

*(En tempelföreståndare,
återvändande från Jerusalem,
räddad av den salige Jakob
från skeppsbrott
skrev detta i ton 1:)*

O adiutor omnium seculorum
o decus apostolorum
o lux clara gallegianorum
o advocate peregrinorum
iacobe supplantator viciorum
solve nostrorum
catenas delictorum

O, alla seklers hjälpare!
O, apostlars prydnad!
O, Galiciers klara ljus!
O, pilgrimers förespråkare,
Jakob, lasternas kullkastare:
Lös våra
synders bojor

et duc nos ad salutis portum

och för oss till frälsningens hamn.

Qui subvenis periclitantibus
ad te clamantibus
tam in mari quam in terra
sucurre nobis
nunc & in periculo mortis

Du som undsätter nödställda
som åkallar dig
såväl till sjöss som på land,
bispring oss
nu och i dödsfaran,

et duc nos ad salutis portum

och för oss till frälsningens hamn.

**Gloria deo
patri almo
excellentissimo**

**Ära åt Gud
Fader huld,
den högste,**

**& filio eius pio
altissimo
amborumque spiritui sancto**

**och hans fromme son,
den mest upphöjde,
och de bägges Helige Ande,**

et duc nos ad salutis por-

och för oss till frälsningens...

-tum in ultimo
da nobis iudicio ·

...hamn på den yttersta
domen, ge oss det,

Ita ut cum deo
carenti principio ·

på det att vi med Gud,
som saknar ursprung,

Et cum eius nato
qui est sine termino ·

och hans son
som är utan ände,

Et cum paraclito
ab utroque edito ·

och med Hjälparen
som utgår från bägge,

Expulsi a tetro
tartareo puteo ·

utdrivna från den hemska
underjordiska hålan,

Angelorum choro
coniuncti sanctissimo ·

förenade med änglarnas
allraheligaste kör,

Purgati vicio ·
Potiti gaudio ·
Cum vite premio ·

renade från synd,
med mäktig glädje,
och med livets gåva,

Te duce patrono ·
Intremus cum pio ·
Paradisi voto ·

med dig som ledare och beskyddare
med en from bön må inträda
i paradiset

Ortum ·

trädgård.

-tum

...hamn.

BENEDICAMUS DOMINO

1.

Regi perhennis glorie
sit canticum leticie
Qui triumphum victorie
iacobo dedit hodie

Åt den ständige ärans kung
skall vara glädjens sång,
han som segersns triumf
idag gav åt Jakob.

2.

Decoravit yspaniam
apostolus provinciam
Illam que gentem impiam
Xpisti fecit ecclesiam

Han pryddes Spanien-
provinsen, aposteln,
och det ofromma folket
gjorde han till Kristi kyrka.

3.

Tandem pro dei filio
sub herodis imperio
Se obtulit martirio
Benedicamus domino

Dock, för Guds Sons skull,
under Herodes imperium,
påtog han sig martyriet,
låt oss prisa Herren!

(*Benedicamus Domino*, “Vi välsignar Herren”, med svaret *Deo gratias* eller *Deo dicamus gratias*, “Tack Gud” eller “Vi säger ‘Tack Gud’”, är det som avslutar en gudstjänst. På svenska motsvarar det “Tackom och lovom Herren / Herren vare tack och lov”. Ofta broderades dessa sånger ut på olika sätt, för att gudstjänstens avslutning skulle bli högtidligare.)

4.

Nam herodis insania
 furens in xpisti menia
 Stimulante superbia
 eius odit collegia

Ty Herodes' vansinne,
 rasande mot Kristi bålverk,
 stimulerad av högmod
 föraktade han dennes kollegium.

5.

Ad sui dampni cumulum
 iacobum dei famulum
 Vera docentem populum
 decollavit apostolum

Till sin skadas hög
 (tog han) Jakob, Guds tjänare,
 lärande folket sanningar,
 (och) han halshögg aposteln.

6.

Sic manus regis impias
 superavit & furias
 Quia sedes ethereas
 ascendit *deo gracias*

Sålunda, kungens syndiga händer
 och raseri övervann han,
 när till de eteriska sätena
 han uppsteg, *tack Gud!*

(Det som citeras på sid 17 i den långa inledningen till Sanctus är vers nummer 5 här: *Ad sui dampni cumulum / iacobum dei famulum* osv, dvs “För att lägga ytterligare skada till den hög av skada han (Herodes) redan gjort, halshögg han aposteln Jakob, Guds tjänare, som lärde ut sanningen till folket”. “Herodes” är här Herodes *Agrippa*, sonson till den Herodes som anställde barnamordet i Bethlehem, och brorson till den Herodes *Antipas* som lät avrätta Johannes Döparen.)

TILL LÄSNINGEN

*(conductum sancti iacobi
a magistro rotberto
cardinali romano edita)*

*(conductum till S:t Jakob
av magister Rotbert,
kardinal i Rom, utgiven)*

Resonet nostra
domino caterva
(Puer hoc dicat) Corde iocundo

Vår lilla hop
skall genljuda åt Gud.
(En gosse säger detta:) Med glatt hjärta!

Jacobi festa
celebret devota
(Puer) Corpore mundo

Jakobs fester,
skall celebreras, hängivna.
(Gossen:) Med ren kropp!

Fecit hic signa
miracula digna
(Puer) Mitis ut agnus

Han gjorde (jär-)tecken,
värdiga mirakler.
(Gossen:) Mild som ett lamm!

Lux fuit cecis
baculusque claudis
(Puer) Jacobus magnus

Det blev ljus åt de blinda,
och stav åt de halta.
(Gossen:) Den store Jakob!

Fulget in celo
signis & in mundo
(Puer) Nunc sine meta

Det strålar i himlen
och på jorden av (jär-)tecken.
(Gossen:) Nu utan ände!

Gallecianis
resplendet in signis
(Puer) Felix athleta

Galicierna
återskiner av tecknen.
(Gossen:) Härlig atlet!

Hic conservator yspanie tutor (<i>Puer</i>)	Ingens preclarus	Han är bevarare och beskyddare åt Spanien. (<i>Gossen:</i>)	Väldigt jättelysande!
Hic protegat nos ne transgluciat nos (<i>Puer</i>)	Orcus amarus	Han skall skydda oss, den skall inte svälja oss, (<i>Gossen:</i>)	den bittra underjorden.
Lector lege & de rege qui regit omne dic iube domne		Lektor, läs! Och om kungen som styr allt säg: "Anbefall, herrn".	
Jube, domne, benedicere.		Anbefall, herrn, att välsigna.	
<u>A</u> dsit nobis gratia Dei, qua repletur Iacobus Zebedei.		Må den vara med oss, Guds nåd, som Jakob Sebedeusson var full av.	
Amen.		Amen.	

(Före en läsning i tidegården kunde lektorn, den som skulle läsa, be om en välsignelse genom att säga *Jube domne benedicere*, ungefär "Sätt igång, du, med att välsigna mig". I Codex Calixtinus finns en rimmad välsignelse åberopande sig på aposteln Jakob, för varje bokstav i alfabetet A-M, där den första välsignelsen, som är den ovanstående, börjar på A, nästa börjar på B osv. Den på K börjar "Karissimi".)

*(Farsa lectionis
de missa s iacobi
edita a domno fulberto
karnotensi episcopo
illustri viro)*

*(Lector & cantor
simul iubilent)*

Cantemus domino
cantica glorie
Beati iacobi
hec festa hodie
Colentes premiis
celice gracie

Ut presens leccio
divina docuit
Herodis gladium
compati voluit
Hinc celum iacobus
ingredi meruit

(Lector:)

Leccio libri
ecclesiastice ystorie

*(Läsningfars
till S:t Jakobsmässan
utgiven av herr Fulbert,
biskop i Karnut⁴,
en illuster herre.)*

*(Lektorn och kantorn
jublar samfällt:)*

Låt oss sjunga åt Herren
en ärans sång
till den salige Jakob
denna fest idag
oss vördande belönade
med himmelsk nåd.

Som dagens heliga
läsning⁵ skildrade
ville han uthärda
Herodes' svärd.
Genom detta förtjänade
Jakob att skrida in i himlen.

(Lektorn:)

Läsning ur boken
om kyrkans historia.

4 Lat. *Carnutum*, keltisk huvudstad, nuvarande *Chartres* i Frankrike.

5 Läsningen ur Bibeln, i detta fall apostlagärningarna, 12:e kapitlet.

(Cantor:)

In qua iacobi lucida
narrantur ovanter prelia
De herode superbo
quem ipse triumphavit
pulchre
minas illius perimens teterrimas

(Lector:)

Inmisit inquit herodes rex
manus suas
affligere aliquos de ecclesia
& interfecit iacobum
fratrem iohannis gladio

(Cantor:)

Ad sui dampni cumulum
iacobum dei famulum
Vera docentem populum
decollavit apostolum

(Lector:)

De hoc autem iacobo clemens
alexandrinus etiam ystoriam
dignam memoria

(Kantorn:)

I vilken klart och tydligt
bejublat berättas om Jakobs strid
med den övermodige Herodes
som han triumferade över,
vackert
förstörande hans äckliga tinnar.⁶

(Lektorn:)

Kung Herodes - säger den - räckte ut
sina händer
för att slå ner några från kyrkan
och dödade Jakob,
Johannes' bror, med svärd.

(Kantorn:)

“Till sin skadas hög
(tog han) Jakob, Guds tjänare,
lärande folket sanningar,
(och) han halshög aposteln.”⁷

(Lektorn:)

Om denne Jakob har Klemens
av Alexandria⁸ även en historia
värdig minnet

6 Från påsksekvensen *Fulgens præclara rutilat per orbem hodie dies*, men där är det Kristus som triumferat över den övermodige fienden. “Tinnar” används metaforiskt om något som är hotfullt eller olycksbådande.

7 Den här sjöng vi nyss, som sagt.

8 Kyrkofader, ca 150 - 215.

in septimo
disposicionum suarum libro
scribit

i sjunde
boken av sina Dispositioner
skrivit,...

(*Cantor:*)

(*Kantorn:*)

Ut in
memoria eterna
sit iustus

- “Så att
den rättfärdige skall vara
i evig åminnelse” - (*Ps 112:6*)

(*Lector:*)

(*Lektorn:*)

Perlatam ad se usque
ex traditione maiorem

... utlagd för honom från
en större tradition,...

(*Cantor:*)

(*Kantorn:*)

Ut cognoscat
generacio altera

- “Så att det skall kännas till
av en annan generation” - (*Ps 77:6*)

(*Lector:*)

(*Lektorn:*)

Quoniam quidem inquit
& his qui obtulerat iacobum
iudici ad martirium
motus penitencia

... ty nämligen - säger den -
också att den som ledde Jakob
till att dömas till martyriet
blev rörd till ånger.

(*Cantor:*)

(*Kantorn:*)

Viso egroti miraculo
Iosias extraxit funem
de collo apostoli

“Bedrövad av den märkliga synen
tog Josias av repet
från apostelns hals,”

(*Lector:*)

Etiam ipse confessus est
se esse cristianum

(*Cantor:*)

Et confessus est
et non negavit
xpistum dominum

(*Lector:*)

Ducti sunt inquit ambo
pariter ad supplicium

(*Cantor:*)

Ut mererentur accipere
coronam glorie alleluia

(*Lector:*)

Et cum ducerentur in via
rogavit iacobum dare sibi
remissionem

(*Cantor:*)

Sanctorum communionem
remissionem peccatorum

(*Lektorn:*)

Även han bekände
sig vara kristen.

(*Kantorn:*)

“Och han bekände
och förnekade inte (Joh 1:20)
Herren Kristus.”

(*Lektorn:*)

Ledda blev - säger den - bägge
tillsammans till avrättning ...

(*Kantorn:*)

“För att de skulle förtjäna att ta emot
ärens krona, halleluja!”⁹

(*Lektorn:*)

... och när de fördes på vägen
bad han Jakob att ge honom
förlåtelse ...

(*Kantorn:*)

De heligas nattvard,
syndernas förlåtelse.

9 Från *Impii super iustum*, en antifon till evangelieläsningen till protomartyren Stephanus (Apg 6:5 - 8:1), annandag jul.

(*Lector:*)

At ille
parumper deliberans

(*Cantor:*)

Baptizavit eum iacobus
in patris & filii
& sancti spiritus clemencia

(*Lector:*)

Pax tibi inquit

(*Cantor:*)

Pacem pius consolator
tibi prestat

(*Lector:*)

Et osculatus est eum

(*Cantor:*)

O admiranda
divini amoris basia

(*Lektorn:*)

... men denne,
efter att ha funderat en stund ...

(*Kantorn:*)

Jakob döpte honom
i Faderns och Sonens
och den Helige Andes nåd.¹⁰

(*Lektorn:*)

... sade: "Frid vare med dig"...

(*Kantorn:*)

"Med frid må den fromme tröstaren
bistå dig."¹¹

(*Lektorn:*)

... och kysste honom ...

(*Kantorn:*)

Å, beundransvärda
gudomliga kärlekskyssar!

10. Ett musikaliskt citat från Notkers sekvens *Sancti spiritus*, använt till flera av lektorns repliker. Lektorn och kantorn är inte överens om händelseförloppet här.

11. Ursprungligen "Må den fromme tröstaren bistå *detta hus* med frid", ett citat från antifonen *Pax æterna* från kyrkoinvigningssfesten.

(*Lector:*)

Et ita ambo simul
capite plexi sunt

(*Lektorn:*)

... och så blev bägge samtidigt
av med huvudet.

(*Cantor:*)

Et ideo
coronas triumphales meruerunt

(*Kantorn:*)

“Och sålunda
förtjänade de segerkronorna.”¹²

(*Lector:*)

Sed tunc inquit
ut ait scriptura divina
videns herodes quia
de iacobi nece
gratum esset
iudeis

(*Lektorn:*)

Men sedan - säger den -
som den Heliga Skrift säger,
då Herodes ansåg att
Jakobs avrättning
skulle vara tacknämlig
för judarna¹³ ...

(*Cantor:*)

Qui cum male fecerint
exultant in rebus pessimis

(*Kantorn:*)

“De som gör onda saker
jublar åt de sämsta saker” (*Ords 2:14*)

(*Lector:*)

Addidit adhuc
& petrum coniecit in carcerem

(*Lektorn:*)

... lade han ytterligare till detta,
och kastade Petrus i fängelse ...

12. Från responsoriet *Viri sancti*, till martyrerna.

13. Herodes förde en fariséervänlig politik samtidigt som han förföljde de kristna
(*Agrippa. 1.* i Egnell-Friedrichsen: *Svenskt bibliskt uppslagsverk*, spalt. 25f).

(Cantor:)

(Kantorn:)

Tradensque quatuor quaternionibus
militum custodiendum

“Och lämnade fyra kvaternioner¹⁴
soldater att vakta honom.” (Apg 12:4)

(Lector:)

(Lektorn:)

Sine dubio etiam
ipsum punire volens
nisi divinum adfuisset auxilium
Quo angelus
ei noctu adsistens

... utan tvivel
för att han ville straffa honom
om inte gudomlig hjälp tillkommit,
genom en ängel som
kom till honom på natten.

(Cantor:)

(Kantorn:)

Et lumen refulsit
in habitaculo carceris

“Och ett ljus gav återsken
i fängelsets lilla boning.” (Apg 12:7)

(Lector:)

(Lektorn:)

Mirabiliter
eum vinculorum nexibus solvit

Mirakulöst
löste den honom från bojornas band,

(Cantor:)

(Kantorn:)

Et ceciderunt catene
de manibus eius

“Och kedjorna föll
från hans händer.” (Apg 12:7)

(Lector:)

(Lektorn:)

Et ad ministerium predicationis ire
liberum iussit

... och anbeföll honom fri
att gå till predikandets tjänst.

14. Alltså summa sexton.

Et cum petro quidem

hec gesta sint

regis vero facinus

in apostolos perpetratum

dilacionem non patitur ulcionis
sed continuo vindex adest
divina dextera

Och medan, med Petrus, just

dessa händelser var,

(kunde) förvisso kungens gärningar,

emot apostlarna begångna,

ej uthärda hämndens uppskjutande,
utan, utan avbrott, var hämnaren där
med gudomlig högerhand.

(*Cantor:*)

(*Kantorn:*)

Quia delictum sine ulcione

non deserit dominus

“Ty brott utan straff,
det lämnar inte Herren.”¹⁵

(*Lector:*)

(*Lektorn:*)

Sicut ystoria in apostolorum

actibus conscripta nos edocet

Cum inquit

cesaream descendisset herodes

& in die sollempni

preclara veste regia indutus

pro tribunali consedisset

ac de sublimi

concionaretur ad populum

Sålunda historien, i apostla-

gärningarna inskriven, lär oss:

Då, säger den,

Herodes åkte till Cesarea¹⁶

och på högtidsdagen

i ytterst lysande kungliga kläder

satt framför tribunalen

och från höjden

höll ett tal till folket...

15. Från Gregorius *Magna Moralia* 9:54, en tolkning av Jobs bok, i detta fall 9:28b.

16. Ett skrytbygge av Herodes Agrippas farfar, Herodes I, söder den om nuvarande staden med samma namn (f d *Stratonospyrgos*, som fått sitt nuvarande namn av den förra) mellan Tel Aviv och Haifa. Kallades också *Paralios* eller *Maritima* för att skilja det från den mängd andra orter som också hette Cesarea för att hedra kejsar Augustus.

(Cantor:)

O cecum divitem
Iuxta est dies perdicionis eius
& adesse festinant tempora

(Lector:)

Cumque populus
adclamaret ei
dei voces
et non hominis
statim inquit percussit eum
angelus domini
eo quod non dedisset gloriam deo

(Cantor:)

A planta pedis
usque ad verticem capitis
non est in eo sanitas

(Lector:)

Et scatens vermibus

(Kantorn:)

Å, blinda rikedom!¹⁷
“Nära är deras förstörelses dag
och tiderna skyndar att vara inne.”¹⁸

(Lektorn:)

... och när folket
högt ropade åt honom
“Det är Guds röst
och ej en människas”,
genast, säger den, slog honom
Guds ängel
eftersom han inte gav äran åt Gud.

(Kantorn:)

“Från fotabjället
ända till hjässans hårvirvel
är inget friskt i honom.”¹⁹

(Lektorn:)

Och flödande av mask

17. Något som löpte i släkten. Herodes Antipas var liksom sin far en “praktälskande despot” (Svenskt bibliskt uppslagsverk), medan det om Herodes Agrippa själv står att “Genom ett vidlyftigt leverne skuldsatte han sig i sådan utsträckning, att han i mitten på 20-talet tvingades lämna Rom”.

18. Från Mose avskedssång, 5 Mos 32:35b

19. Jes 1:6, i likhet med 5 Mos 28:35 men i motsats till 2 Sam 14:25. Fotabjället lär vara ett ord speciellt för 1541 års bibelöversättning, och inte belagt innan dess.

expiravit

gav han upp andan.²⁰

(*Cantor:*)

(*Kantorn:*)

Qui quasi putredo consumitur
& quasi vestimentum
quod comeditur
a tineas

“Liksom av förruttnelse förtärd,
och som ett klädesplagg
som äts upp
av larver.”

(*Job 13:28*)

(*Lector:*)

(*Lektorn:*)

Laus deo sit & gloria

Lov och ära åt Gud!

(*Cantor:*) A

(*Kantorn:*) A!

(*Lector:*)

(*Lektorn:*)

Pax decus et victoria

Fred, utmärkelser och seger!

(*Cantor:*) A

(*Kantorn:*) A!

(*Lector:*)

(*Lektorn:*)

Qui herodem ad tartara

Han som Herodes till helvetet...

(*Cantor:*) A

(*Kantorn:*) A!

20. “År 44 avled A. plötsligt vid en fest i Cesarea” (Svenskt bibliskt uppslagsverk). Då han hade “börjat konspirera med grannländernas furstar och kejsaren fruktade för en romfientlig politik”, låter det som ett klassiskt förgiftningsmord. Scenen med maskarna kan kanske anspela på 2 Mack 9:9, och används i många medeltida berättelser för att visa på en *Nemesis divina*, en gudomlig vedergällning, som orsak till någons död.

(Lector:)

Sua misit nequicia

(Cantor:) A

(Lector:)

Et iacobum sedilia

(Cantor:) A

(Lector:)

Transvexit ad celestia

(Cantor:) A

(Lector:)

Cum quo & nos siderea

(Cantor:) A

(Lector:)

Perfruamur leticia

(Cantor:) A

(Ambo simul:)

Amen;

Sanctus

(Lektorn:)

...sände pga hans uselhet.

(Kantorn:) A!

(Lektorn:)

Och Jakob till sittplatserna, ...

(Kantorn:) A!

(Lektorn:)

... de himmelska, överförde.

(Kantorn:) A!

(Lektorn:)

Med vilka också vi de himmelska...

(Kantorn:) A!

(Lektorn:)

... fröjderna får njuta.

(Kantorn:) A!

(Bägge samtidigt:)

Amen.

Helig.

(Chorus:)

Sanctus

Sanctus dominus deus sabaoth

pleni sunt celi et terra

gloria tua

osanna in excelsis

Benedictus qui venit

in nomine domini.

(Cantores:)

Osanna salvifica tuum plasma

qui creasti potens omnia

(Chorus:) A

(Cantores:)

Temet laus honor decet & gloria

rex eterne in secula

(Chorus:) A

(Cantores:)

Qui de patris gremio

genitus advenisti summo

(Chorus:) O

(Cantores:)

Redimere perditum

hominem sanguine proprio

(Chorus:) O

(Kören:)

Helig.

Helig är Herren Gud, härföraren.

Fulla är himlarna och jorden

av din ära.

Hjälp oss nu från höjderna!

Välsignad är den som kommer

i Herrens namn.

(Sångarna:)

Hjälp oss nu, rädda din skapelse

som du skapade, mäktande allt.

(Kören:) A!

(Sångarna:)

Dig höves lov, heder och ära,

evige konung i evighet...

(Kören:) A!

(Sångarna:)

...som kom född från

Faderns högsta sköte...

(Kören:) O!

(Sångarna:)

...för att friköpa den förlorade

människan med eget blod...

(Kören:) O!

(Cantores:)

Quem deceperat letifer
fraude nequam callidissime
serpentino coniugis dente

(Chorus:) E

(Cantores:)

Quem expulerat propere
hoc innexo crimine
paradisi lumine
atque limite

(Chorus:) E

(Cantores:)

Nunc dignare
salvare

(Chorus:) E

(Cantores:)

Ihesu xpiste
superne

(Chorus:) E

In excelsis.

(Sångarna:)

... som dödsbringaren hade vilselett
i det mest hårdhudat usla bedrägeri
med hustruns kräldjurstand...²¹

(Kören:) E!

(Sångarna:)

... som han drivit ut skyndsamt,
när den blivit insnärjd i brott,
från paradiset's ljus
och gräns

(Kören:) E!

(Sångarna:)

Bevärdigas nu
att rädda (oss) ...

(Kören:) E!

(Sångarna:)

... Jesu Kriste,
du den högste ...

(Kören:) E!

... från höjderna.

21. Kanske syftar detta på 1 Mos 3:15?

BENEDICAMUS DOMINO

(magister albertus parisiensis)

(Magister Albert från Paris:)

Congaudeant catholici
letentur cives celici
die ista

Vi kristna skall glädjas tillsammans,
himlens invånare skall fröjdas
denna dag.

Clerus pulcris carminibus
studeat atque cantibus
die ista

Prästerskapet skall ägna sig åt
vackra verser och sånger
denna dag.

Hec est dies laudabilis
divina luce nobilis
die ista

Detta är den lovvärda dag,
då, med himmelskt, ädelt ljus,
denna dag,

Vincens herodis gladium
accepit vite bravium
die ista

besegrande Herodes svärd,
Jakob mottog livets segerpris,
denna dag,

Qua iacobus palacia
ascendit ad celestia
die ista

då han uppsteg till
himmelska palats
denna dag.

Ergo carenti termino
benedicamus domino
die ista

Således fria från döden
lovprisar vi Herren
denna dag,

Magno patri familias
solvamus laudis ***gracias***
die ista

Till den store familjefadern
uppstämmer vi ***lovtack***
denna dag.

(Detta brukar anses vara den äldsta bevarade trestämmiga sången)

BENEDICAMUS DOMINO

Exultet celi curia (<i>Fulget dies</i>)	Himlens kuria jublar ²² , (<i>Dagen strålar</i>)
Plaudat mater ecclesia (<i>Fulget dies</i>)	kyrkan, vår moder, applåderar (<i>Dagen strålar</i>)
In iacobi victoria (<i>Fulget dies ista</i>)	åt Jakobs seger, (<i>Denna dag strålar</i>)
Qui per herodis gladium (<i>Fulget dies</i>)	han som genom Herodes svärd (<i>Dagen strålar</i>)
Scandit ad celi solium (<i>Fulget dies</i>)	stigit upp till himlens tron (<i>Dagen strålar</i>)
Polorum tenens gaudium (<i>Fulget dies ista</i>)	hållande himlavalvens glädje, (<i>Denna dag strålar</i>)
Quem xpistus rex in seculis (<i>Fulget dies</i>)	honom som Kristus, konung genom sekler, (<i>Dagen strålar</i>)
Decoravit miraculis (<i>Fulget dies</i>)	prytt med mirakler (<i>Dagen strålar</i>)
Magnificans in populis (<i>Fulget dies ista</i>)	upphöjande honom bland folken. (<i>Denna dag strålar</i>)
Ut sol splendet in gloria (<i>Fulget dies</i>)	Som solen strålar han i ära, (<i>Dagen strålar</i>)
Qui facit in gallecia (<i>Fulget dies</i>)	han som gör under i Galicien (<i>Dagen strålar</i>)
Et alibi prodigia (<i>Fulget dies ista</i>)	och på andra ställen. (<i>Denna dag strålar</i>)

22. Ja, det står ju egentligen *hoppa* (hoppa upp & ner, hoppa jämfota), av glädje, underförstått, men jag översätter lite fegt här.

Malorum hic incendia
(*Fulget dies*)

Fuget a nobis noxia
(*Fulget dies*)

Et reddat vite premia
(*Fulget dies ista*)

In ultimo periculo
(*Fulget dies*)

Defendat nos a zabulo
(*Fulget dies*)

Et ducat celi stabulo
(*Fulget dies ista*)

Ut in polorum solio
(*Fulget dies*)

Ingenti semper gaudio
(*Fulget dies*)

Benedicamus domino
(*Fulget dies ista*)

Odiendo malicias
(*Fulget dies*)

Amando amicicias
(*Fulget dies*)

Deo dicamus gracias
(*Fulget dies ista*)

Han skall det ondas brand,
(*Dagen strålar*)
den skadliga, fördriva från oss,
(*Dagen strålar*)
och återge oss livets gåvor.
(*Denna dag strålar*)

I den sista faran
(*Dagen strålar*)
skall han försvara oss mot Djävulen
(*Dagen strålar*)
och leda oss till himlens stall
(*Denna dag strålar*)

så att på himlens tron
(*Dagen strålar*)
med väldig glädje
(*Dagen strålar*)
vi välsignar Herren.
(*Denna dag strålar*)

Hatande illvilja,
(*Dagen strålar*)
älskande vänskap,
(*Dagen strålar*)
tackar vi Gud.
(*Denna dag strålar*)

PILGRIMSHYMNEN

(*Nominativ:*)

Dum pater familias
rex universorum
donaret provincias
jus apostolorum
jacobus yspanias
lux illustrat morum

När familjefadern,
universumernas kung,
skulle ge provinserna
apostlarnas rätt,
upplyste Jakob,
sedernas ljus, Spanien.

*Primus ex apostolis
martir jerosolimis
jacobus egregio
sacer est martirio*

*Främst av apostlar,
Jerusalems martyr,
Jakob, med ett enastående
martyrium helgad.*

(*Genitiv:*)

Jacobi gallecia
opem rogat piam
glebe cuius gloria
dat insignem viam
ut precum frequentia
cantet melodiam

Galicien ber om
Jakobs fromma verk.
Hans resters ära²⁵
ger en utmärkt väg.
Som ständig bön
skall man sjunga melodin:

Herru sanctiagu
got sanctiagu²³

“Herr sankt Jakob,
gode sankt Jakob”

eultreia esuseia²⁴
deus aia nos

“Gå framåt, fortsatt uppåt,
Gud, hjälp oss”

23. Kan det vara visigotiska, männe?

24. Galiciska, antar jag. Översatt till “vade ante” resp “sursum perge”.

25. *Gleba* betyder egentligen “jordkoka” men kan också användas om jord i allmänhet. Isf kan översättningen vara “Galiciens jord erbjuder en bra (pilgrims-)väg”.

*Primus ex apostolis
martir jerosolimis
jacobus egregio
sacer est martirio*

*Främst av apostlar,
Jerusalems marty, r,
Jakob, med ett enastående
martyrium helgad.*

(Dativ:)

Jacobo dat parium
omnis mundus gratis
ob cuius remedium
miles pietatis
cunctorum presidium
est ad vota satis

Till Jakob ger, lika mycket,
hela världen tack
för hans läkemedel,
fromhetens soldat
är till allas försvar
som utlovat, tillräcklig.

*Primus ex apostolis
martir jerosolimis
jacobus egregio
sacer est martirio*

*Främst av apostlar,
Jerusalems marty, r,
Jakob, med ett enastående
martyrium helgad.*

(Akusativ:)

Jacobum miraculis
que fiunt per illum
arctis in periculis
acclamat ad illum
quisquis solvi vinculis
sperat propter illum

Jakob, genom mirakler
som sker genom honom
i avvärjda faror,
ropar till honom
var och en som hoppas
att bojar skall lösas av honom.

*Primus ex apostolis
martir jerosolimis
jacobus egregio
sacer est martirio*

*Främst av apostlar,
Jerusalems marty, r,
Jakob, med ett enastående
martyrium helgad.*

(Vokativ:)

O beate jacobae
virtus nostra vere
nobis hostes remove
tuos et tuere
ac devotos adhibe
nos tibi placere

O, salige Jakob,
vår dygd, sannerligen,
ta bort våra fiender,
och se till de dina,
och ålägg oss trogna
att behaga dig.

*Primus ex apostolis
martir jerosolimis
jacobus egregio
sacer est martirio*

*Främst av apostlar,
Jerusalems martyrlig,
Jakob, med ett enastående
martyrium helgad.*

(Ablativ:)

Jacobo propicio
veniam speremus
et quas ex obsequio
merito debemus
patri tam eximio
dignas laudes demus

Genom Jakobs gunst
hoppas vi på nåd;
och vi är genom tjänstvillighet
skyldiga att efter förtjänst
åt den utomordentlige Fadern
ge värdiga lov(-sånger).

amen

Amen.

*Primus ex apostolis
martir jerosolimis
jacobus egregio
sacer est martirio*

*Främst av apostlar,
Jerusalems martyrlig,
Jakob, med ett enastående
martyrium helgad.*

O Apóstolo Sant-Iago.

Codex Calixtinus. Folio 4 recto.

Sjöng gjorde “*Pisces Dei*”, Guds fiskar. I Nya testamentet finns en utvecklad fisksymbolik av osäkert ursprung: “Jag ska göra er till människo-fiskare” säger Jesus, och använder fisken som symbol vid flera tillfällen: “Med himmelriket är det också som när man lägger ut ett nät i sjön och får fisk av alla slag i det.”, “Finns det någon far ibland er som ger sin son en orm när han ber om en fisk?”, de underbara fiskafängena i Luk 5 och Joh 21 (“Den natten fingo de intet”, ni vet) som handlar om hur man ska missionera, den mystiska fisken med silverpenning i munnen i Matt 17:27, eller när han utfodrar femtusen med fem bröd och två fiskar, resp fyrtusen med sju bröd och några fiskar.

Efter detta fick fisksymbolen en än större betydelse hos de kristna. Tertullianus sade c:a år 200 att vi kristna är små fiskar eftersom vi är födda i vatten, alltså pånyttfödda genom dopet. Och när man upptäckte att om man sade “Jesus Kristus, Guds Son, vår Frälsare” på grekiska, “*Iesous Christos Theou Yios Soter*” och tog första bokstaven i varje ord, så fick man ordet *Ichthys* som betyder “fisk”, så var lyckan gjord. Eftersom ett grekiskt litet “a”, alfa, ser ut som en liten fisk, och Jesus sade att han var “alfa och omega” så blev glädjen än större. De tidiga kristna i Rom lär således ha klottrat “lilla a” lite här och var, i katakomber och annorstädes.

Resten av sommaren framträder vi som följer:

Söndagen den 16:e augusti 2009 kl 19.00 i Husby-Sjutolfts kyrka, med utgångspunkt från dess målningar av Albertus Pictor.

Måndagen den 24:e augusti 2009 kl 19.00 i Solna kyrka, till den *Ars moriendi*, “Konsten att dö”, som det finns fragment av i dess vapenhus. Slutligen finns vi på <http://paradox.provocation.net/medeltid/index.htm>